

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ МОВИ: ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ

Олександра Антонів

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проаналізовано переваги сучасного дистанційного навчання. Наведено основні нормативні документи, які регламентують розвиток дистанційного навчання в Україні. Акцентовано увагу на проблемах та методах дистанційної освіти, особливостях вивчення української мови як іноземної за допомогою дистанційних засобів.

Ключові слова: дистанційне вивчення мови, проблеми, методи, українська мова як іноземна.

Входження України в Болонський процес та розвиток новітніх інформаційних технологій зумовлюють необхідність реформувати систему освіти з метою підвищити рівень її якості, доступності та ефективності. Це своєю чергою приводить до суттєвих змін у традиційній дидактиці, одним із результатів чого є поява нової форми розповсюдження та здобуття знань – дистанційного навчання (далі ДН).

Під ДН розуміють індивідуалізований процес передавання і засвоєння знань, умінь та навичок, який відбувається в умовах опосередкованого спілкування викладачів зі студентами шляхом використання телекомунікаційного зв'язку та методології самостійної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, що представлений в електронному вигляді [3].

Найбільше мультимедійних продуктів та матеріалів сьогодні розроблено для дистанційного вивчення економічних та юридичних наук. У навчання іншомовної мовленнєвої діяльності концепцію дистанційної освіти тільки-но впроваджують, однак відомо вже чимало комп'ютеризованих програм для оволодіння англійською, французькою, німецькою, італійською, іспанською мовами та дистанційних курсів з цих дисциплін. До цього в західноєвропейській методиці активно досліджували особливості використання комп'ютера та Інтернету на заняттях з іноземних мов та проблеми технології викладання чужої мови.

У зв'язку з розвитком міжнародного співробітництва особливо актуальною сьогодні є потреба розробки дистанційних курсів з вивчення української мови як іноземної, які б забезпечили студентам з інших країн доступ до основних навчальних ресурсів, зокрема до мовного матеріалу, країнознавчої інформації, та сприяли зацікавленню нашою мовою і культурою.

ДН як інновація прийшло на український ринок навчальних послуг декілька років тому і на сьогодні вже має певний нормативно-правовий статус, який визначено такими законодавчими актами, як Закон України „Про освіту” [1], Закон України „Про національну програму інформатизації” [2], Указ Президента України „Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” [9], Наказ Міністерства освіти і науки

України „Про створення Українського центру дистанційної освіти” [4], Національна програма „Освіта. Україна ХХІ сторіччя” [5] та деякими іншими. Затверджено також основні положення про ДН [6], „Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні” [3] та „Програму розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки” [7].

Головною метою створення в Україні системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж. Обговорюючи переваги використання новітніх технологій, варто порівняти дві форми навчання – стаціонарну та дистанційну. Особливістю традиційного навчання є введення в освітній процес обмеженої кількості інформації у вигляді лінійного тексту. ДН пропонує широкий вибір навчальних матеріалів, що постійно оновлюються і до того ж представлені на фоні яскравих графічних зображень (малюнків, схем, таблиць тощо), у супроводі аудіо- та відеопрезентацій. Окрім того, комп’ютеризоване навчання надає можливість доступу до різноманітних джерел інформації – електронних бібліотек, мультимедійних підручників, дистанційних курсів з різних дисциплін, довідкових матеріалів (словників, енциклопедій, карт тощо). Ще однією рисою дистанційної освіти є значне збільшення часових меж процесу навчання, тоді як при традиційному підході до розповсюдження та здобуття знань він обмежений рамками заняття і часом виконання домашнього завдання. Результати порівняння свідчать про значні переваги використання інформаційних технологій і дають можливість виділити такі характерні риси дистанційної освіти [3], як:

- **гнучкість** (студенти, що здобувають освіту дистанційно, не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці);
- **індивідуалізований підхід до процесу навчання**, тобто можливість вивчати на відповідному рівні складності той предмет (ті предмети), знання з якого (яких) студент бажає опанувати;
- **модульність** (кожен окремих курс організують за модульним принципом, з набору таких незалежних курсів-модулів формують навчальну програму);
- **паралельність** (можливість здобувати знання одночасно із професійною діяльністю чи з навчанням за іншою спеціальністю);
- **інтернаціональність** (дистанційно можна одержувати освіту в навчальних закладах будь-якої країни світу і надавати освітні послуги громадянам, що проживають за кордоном. Така організація навчального процесу дозволяє підтримувати зв’язки з представниками різних культур, а також з осередками вивчення української мови в інших державах);
- **технологічність** (забезпечення навчального процесу новими досягненнями інформаційних технологій, а на їхній базі – доступом студентів до світових інформаційних джерел);
- **економність** (можливість зниження витрат на підготовку фахівців за умови ефективного використання навчальних площ та технічних засобів);
- **велика аудиторія** (звернення до мультимедійних джерел навчальної інформації представників різних соціальних груп населення, зокрема учнів, що бажають одержати додаткові знання, осіб, які готуються до вступу у вищі навчальні заклади, студентів, що хочуть паралельно одержати другу освіту

чи не мають змоги навчатися стаціонарно, людей, що змушені поєднувати навчання з роботою, прагнуть підвищити свою кваліфікацію чи змінити професію, осіб, які мають проблеми зі здоров'ям, а також громадян інших країн);

- **нова роль викладачів**, зумовлена насамперед звільненням їх від читання лекцій (матеріали розміщують за відповідними електронними адресами) та розширенням індивідуальної роботи зі студентами;
- **якість** (забезпеченню цієї риси дистанційної освіти сприяє використання найсучасніших навчально-методичних матеріалів та їхня яскрава мультимедійна презентація, а також можливість здійснення об'єктивного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів завдяки відповідному комп'ютерному програмуванню та залученню найкращого професорсько-викладацького складу).

Важливу роль у процесі ДН відіграє вміння студентів самостійно здобувати знання та працювати з інформацією. Ефективність самостійного навчання, без сумніву, залежить від сумлінного та старанного підходу до організації власної навчально-пізнавальної діяльності. Тому іноді недоліком дистанційної освіти вважають той факт, що неможливо точно визначити рівень самостійності студентів у виконанні завдань, ступінь засвоєння ними матеріалу і відповідно їхній загальний освітній рівень. Однак за умови самоконтролю у процесі здобування знань, а також завдяки перевагам ДН над іншими формами навчання можна забезпечити високу якість сучасної освіти.

ДН, як і традиційне, потрібно здійснювати з урахуванням різноманітних дидактичних та інших вимог, на основі яких визначають зміст, методи та особливості організації процесу передачі та засвоєння знань. Відповідно до таких вимог розроблено ряд загальнодидактичних та специфічних принципів, властивих системі ДН [11: 11-15]. Серед перших можна виділити принципи, які визначають загальні вимоги до дидактичного процесу (науковості, системності, гуманізації освіти), вимоги до цілей і змісту навчання (комплексності, цілісності, відповідності цілей і змісту навчання державним освітнім стандартам), особливості організації навчально-пізнавальної діяльності студентів (єдності освітньої, виховної та розвивальної функції навчання, провідної ролі теоретичних знань, стимуляції та мотивації позитивного ставлення студентів до навчання, проблемності, поєднання колективної навчальної роботи з індивідуальним підходом у навчанні, усвідомленості, активності і самостійності навчання студентів, системності і послідовності в навчанні, доступності, міцності оволодіння змістом навчання).

У процесі викладання української мови як іноземної особливо важливе значення має навчально-методичне забезпечення. Тому для ефективного оволодіння мовою необхідно врахувати та реалізувати комплексний підхід до організації навчального матеріалу та послідовність його опрацювання. Окрім того, потрібно забезпечити єдність освітньої, виховної та розвивальної функцій навчання, доступність мовної бази рівневі знань іноземних студентів, активність та самостійність їхньої навчально-пізнавальної діяльності. З метою підвищення якості та ефективності навчального процесу необхідно дотримуватися цих дидактичних принципів як у традиційній системі навчання, так і в новій – дистанційній – формі здобування освіти.

До специфічних принципів ДН належать:

- **принцип гуманістичності навчання**, суть якого полягає у забезпеченні максимально сприятливих умов для оволодіння відповідними вміннями і навичками залежно від потреб та вподобань особистості (такий спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності має значні переваги порівняно із здобуванням освіти на стаціонарі, оскільки дає студентові можливість розробити свій індивідуальний план та поєднувати навчання з виробничою діяльністю, тобто свідчить про гнучкість та індивідуалізований підхід до процесу навчання);
- **принцип інтерактивності** (передбачає опосередковане за допомогою засобів комп'ютерних технологій спілкування студентів між собою та їхні контакти із викладачами шляхом проведення консультацій, аудіо- та відеоконференцій, дискусій тощо);
- **принцип стартового рівня освіти**, в основу якого покладено потреби відповідного початкового обсягу знань, умінь, навичок студентів;
- **принцип індивідуалізації**, реалізація якого передбачає проведення вхідного і поточного контролю, що дає змогу скласти та коригувати індивідуальний план навчання для кожного студента;
- **принцип ідентифікації**, що базується на необхідності контролювати самостійність навчання задля запобігання фальсифікації;
- **принцип регламентації навчання**, суть якого – у потребі розробки графіків самостійної роботи з метою контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- **принцип педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій**, в основу якого покладено необхідність поєднувати різні засоби дистанційного навчання – друковані матеріали, навчально-методичне забезпечення Інтернету, комп'ютерний відеоконференцв'язок тощо з метою сформувати навички роботи студентів з різними джерелами інформації та вміння самостійно здобувати знання;
- **принцип відповідності навчальних технологій моделям дистанційного навчання** (можливість використання традиційних організаційних форм навчальної діяльності (лекційних, семінарських та практичних занять, самостійних і контрольних, курсових та дипломних робіт) та нових, які реалізують шляхом застосування комп'ютерних технологій (телеконсультацій, інформаційних сеансів, аудіо- та відеоконференцій тощо));
- **принцип мобільності навчання**, суть якого полягає у забезпеченні студентів інформаційними ресурсами з метою доповнення, коригування їхньої освітньої програми;
- **принцип гарантування безпеки інформації**, що зумовлює потребу конфіденційного збереження, передачі й використання різних відомостей;
- **принцип неантагоністичності дистанційного навчання та інших форм освіти**, що передбачає рівноправність усіх форм здобування знань та можливість їхнього поєднання задля досягнення високого рівня якості сучасної освіти.

Для виконання таких дидактичних вимог та правильної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі ДН широко використовують **інформаційно-рецептивний**, що передбачає сприймання навчального матеріалу і його засвоєння, та **репродуктивний** (відтворення вивченої інформації) **методи навчання**, а також **метод теоретично-практичного вивчення мови**, який базується на виконанні тренувальних вправ. Ці методи реалізують через застосування різноманітних прийомів, кожен з яких передбачає певну дію, спрямовану на досягнення часткової мети. Так, наприклад, для дистанційного вивчення української мови як іноземної можна застосовувати такі прийоми семантизації чи перевірки рівня розуміння матеріалу, як **демонстрація, ілюстрація, пояснення, бесіда, розповідь, повторення, виконання практичних завдань**. Сучасні комп'ютерні технології забезпечують широкі можливості для реалізації цих методичних прийомів у процесі навчання.

Сьогодні існує дві форми ДН – кореспондентська і телекомунікаційна, що базується на використанні комп'ютерних комунікацій. Навчання першого типу відбувається шляхом обміну листами: викладач пропонує теоретичний матеріал та завдання для практичного опрацювання, а студент виконує їх і надсилає на перевірку, після якої керівник виставляє оцінку, коментує роботу і дає свої рекомендації. Це так зване асинхронне письмове спілкування. Маючи доступ до Інтернету і встановлену програму електронної пошти, можна отримувати і відсилати листи, відповідати на повідомлення, зберігати необхідну інформацію з отриманих листів у файлах. Такі можливості електронної пошти свідчать про переваги її використання у процесі навчання мови як іноземної. По-перше, таким чином розширюється коло спілкування: студенти можуть листуватися зі своїми однолітками, професорами, спеціалістами тої сфери, що їх цікавить. Так вони мають можливість вийти за межі навчальної програми, самостійно вибирати теми для листування, змінювати напрями своїх обговорень, оскільки основною метою виступає спілкування, а не відтворення писемного мовлення без помилок. Головними вміннями і навичками, які формують в умовах кореспондентського навчання, є оперування мовним матеріалом, загальне розуміння змісту тексту для читання і самостійне створення діалогічних висловлювань та монологічних повідомлень.

Під час синхронних дискусій (навчання на основі комп'ютерних комунікацій) студенти мають можливість спілкуватися через Інтернет майже так само, як вони це роблять по телефону. Використання у процесі ДН технологій телематики надає реальні можливості для реалізації комп'ютерних телекомунікацій, які суттєво підвищують ефективність і якість дистанційної форми навчання. Завдяки участі в аудіо- та відеоконференціях, дискусіях, віртуальних екскурсіях створюють ефект „живого” спілкування та забезпечують умови для формування мовленнєвої компетенції іноземних студентів, насамперед відповідних умінь і навичок говоріння та аудіювання. Вдосконалення письма та читання відбувається на основі виконання практичних завдань, а також консультацій, які здійснюють через електронну пошту.

Порівняно із традиційним кореспондентським навчанням ДН на основі комп'ютерних комунікацій дає можливість реалізувати колективні форми опрацювання матеріалу, активізувати комунікативну діяльність студентів, проводити дискусії тощо. Такий підхід до організації навчального процесу свідчить про високий рівень якості та надійності дистанційної освіти.

Сьогодні науковці досить активно почали розробляти комп'ютеризовані курси для дистанційного вивчення різноманітних дисциплін, використовуючи при цьому різні методики їх укладання. Найбільшу кількість дистанційних курсів організовано у вигляді автоматизованих програм з автономною системою керування, що призначені для самоосвіти. Інші проекти передбачають самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу, однак за умови консультацій із викладачем, або чергування їхньої індивідуальної роботи із традиційними груповими заняттями.

Мультимедійні навчальні програми та дистанційні курси української мови як іноземної тільки-но почали розробляти. Так, наприклад, для осіб, що не мають досвіду спілкування українською мовою, методисти та програмісти Києво-Могилянської Академії створили дистанційний курс „Ukrainian as a Foreign Language” [13], який складається з одинадцяти уроків, невеликого англійсько-українського словника та граматичного коментарю. Відомо також, що наукові працівники Українського центру дистанційної освіти розробили проект „Golden Gates to Ukrainian” [12] та уклали дистанційний курс „Українська мова для іноземних громадян” [10], що містить цікаві мультимедійні матеріали і дидактичні вправи до дев'яти навчальних тем, які пропонують опрацювати протягом двадцяти восьми уроків. Курс призначений для початкового етапу навчання та адресований англomовним користувачам, котрі хочуть здобути базові знання з української мови і краще пристосуватися до мовного і культурного середовища України. Проект складається з навчального, комунікативного та інформаційно-довідкового блоків. Ядром навчального блоку є автоматизований курс української мови, що передбачає опрацювання відповідного лексичного та граматичного мінімумів. Комунікативний блок забезпечує можливість здійснення навчального діалогу студента з викладачем, який веде курс, спілкування з іншими користувачами. Інформаційно-довідковий блок надає характеристику-опис курсу, граматичну довідку, зразки вправ, вказівки та коментарі щодо їх виконання.

З метою забезпечити іноземних студентів, які вже мають базові знання з української мови, ефективним матеріалом для формування мовної та мовленнєвої компетенції, зокрема розширити їхній словниковий запас, поглибити та практично закріпити відомості з граматики української мови і навчити правильно реалізувати комунікативні наміри відповідно до теми і мети спілкування, на кафедрі українського прикладного мовознавства зібрано відповідну навчальну базу та розроблено проект дистанційного курсу „Вивчаймо українську”. У 2006 році результатом цієї роботи стало магістерське дослідження Любові Стріжик [8], яке стосувалося дистанційного вивчення теми „По-бут людини”. Програма складається із дванадцяти модулів, у яких запропоновано різні види текстів та тестових завдань для опрацювання мовного матеріалу та тренування рецептивних, репродуктивних і продуктивних умінь та навичок іноземних студентів і водночас для контролю рівня сформованості їхньої мовленнєвої компетенції, а також із словника-мінімуму, граматичної довідки та довідки із переліком основних мовних формул для вираження різних комунікативних намірів. У процесі опрацювання курсу передбачено самостійну роботу студентів із навчальною базою та можливість їхньої взаємодії із викладачем шляхом листування електронною поштою та проведення відеоконференцій із голосовим зворотнім зв'язком. Після завершення навчання слухачі

повинні оперувати відповідним лексичним мінімумом до теми „Побут людини” та практичною граматикою української мови і вільно спілкуватися у типових сферах та ситуаціях.

Аналіз навчальних дистанційних курсів з вивчення української мови як іноземної свідчить про такі переваги дистанційної освіти, як можливість реалізувати індивідуалізований підхід до навчання, поєднувати навчально-пізнавальну діяльність із професійною, а також здатність забезпечувати зорове та слухове сприймання інформації, здійснювати об’єктивний контроль рівня сформованості мовної і мовленнєвої компетенції студентів з інших країн тощо. Окрім того, розвиток процесу дистанційного вивчення мови як іноземної надає широкі можливості доступу до основних навчальних ресурсів, необхідних для оволодіння технікою іншомовного спілкування.

1. Закон України „Про освіту” // www.osvita.org.ua.
2. Закон України „Про національну програму інформатизації” // www.osvita.org.ua.
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні // www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України „Про створення Українського центру дистанційної освіти” // www.osvita.org.ua.
5. Національна програма „Освіта. Україна XXI сторіччя” // www.osvita.org.ua.
6. Положення про дистанційне навчання // www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.
7. Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки // www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.
8. Стріжик Л.М. Лінгводидактичний аспект вивчення теми „Побут людини” у процесі дистанційного навчання української мови як іноземної: Магістерська робота. – Львів, 2006. (рукопис)
9. Указ Президента України „Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” // www.frchives.com.ua.
10. Українська мова для іноземних громадян // www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.
11. Ясулайтіс В.А. Дистанційне навчання: Метод. рекомендації. – К., 2005.
12. Golden Gates to Ukrainian // www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.
13. Ukrainian as a Foreign Language // www.ukma.kiev.ua.

DISTANCE LANGUAGE LEARNING: PROBLEMS AND METHODS

Oleksandra Antoniv

Lviv Ivan Franko National University

The advantages of modern distance learning are analysed. Basic law documents regulating the development of distance learning in Ukraine are shown. The author’s attention is focused on the problems and methods of distance education, peculiarities of learning Ukrainian as a foreign language by means of distance instruments.

Key words: distance language learning, problems, methods, Ukrainian as a foreign language.